

AF

STIG BERGMANN

MØLLER

En jydepotte kommer hjem

I november 2013 fik Aalborg Historiske Museum en højst uventet gave, da Karen og Mads Bisgaard aflagde museet et besøg og medbragte en meget stor jydepotte. Den skulle museet have! Karen og Mads er nu bosiddende i Ryslinge på Fyn, men har tidligere boet i Nordjylland, og de mente, at jydepotten skulle hjem til den landsdel, hvor den i sin tid blev fundet.

Jydepotten, der er et jordfund fra Lerup sogn mellem Fjerritslev og Brevst i Øster Han Herred, er cirka 29 cm høj og måler ved munden cirka 38 cm i diameter. Potten er gråbrændt og lavet i fint, tyndt lertøj; karvæggen måler således blot godt 0,5

Jydepotten har klaret årene i jorden ved Mølgaardslund mellem Fjerritslev og Brevst forbausende godt, men overfladen er dog blevet noget forvitret.

cm i tykkelse. Randen, der er lidt kraftigere i godset, er udadbøjet, og jydepottens bug og bund er rundet. Lige under randen sidder to vandret anbragte ører, placeret over for hinanden på hver sin side af potten. De er lavet af to små lerpølser, som er trykket fast på potten og formet, mens leret var fugtigt. Satte man en buet jernhank med to kroge fast om ørerne, kunne potten bæres. Bunden er forsynet med oprindeligt tre lave, facet-skårne tæer. De er lavet af små klumper ler, som også er trykket fast i det fugtige ler, inden potten blev brændt. Tæerne gjorde, at potten kunne stå selv uden at vælte. Jydepotten var helt intakt, da den blev fundet, men på et senere tidspunkt er der kommet et større hul i bunden, hvorved den ene tå er røget af. Heldigvis fulgte de løse potteskår fra bunden med, da museet fik gaven, så potten kan nemt blive hel igen. På ydersiden af pottens bund ses der endvidere et sortsvedet område, så potten må have stået i et ildsted. Dermed har den givetvis virket som en kogegryde til brug ved madlavning. Jydepottens inder- og yderside er temmelig forvitret, men på indersiden under randen og i øvrigt også lidt på selve randen ses der spor af glitning, og de steder har potten en mere sort overflade. Disse spor tyder på, at pottens øvre del oprindeligt har haft en fin glattet, sortskinnende overflade, som man kender det fra mange andre jydepotter.

Jydepotter blev lavet på landet af pottekoner. Kort fortalt formedes en potte ud af en cylinder- eller kegleformet lerstok ved at presse og banke leret ud i den ønskede form. Randen formede konen i hånden ved hjælp af en grydeklud. Ører og tæer blev gjort fast, og endelig blev overskydende ler skrabet ud af potten. Herefter blev den sat til tørring inden en eventuel glitning. Når pottekonen havde lavet en passende mængde potter, blev de til sidst brændt ved 600-800° C i en såkaldt ildgrav, en simpel form for pottemagerovn opbygget af lyng- eller græstørv; en sådan primitiv ovn kaldes også for en mile. Efter brændingen blev de afkølede, grå- til sortbrændte potter forsigtigt taget ud af ildgraven, og de var nu klar til brug. Hovedparten af jydepotterne blev efterfølgende solgt på blandt andet markeder. Jydepotter blev fremstillet helt op i begyndelsen af 1900-tallet, og skønt der undervejs kom nye typer og former til, beholdt mange af de forskellige typer deres formsprog stort set uændret gennem århundrederne. Bedømt ud fra type og formsprog kan museets nye jydepotte derfor ikke dateres nærmere end til 1500- til 1700-tallet. Den minder meget om jydepotter af Vendsyssel-type, og der er næppe nogen tvivl om, at den er et lokalt produkt fra Øster Han Herred eller selve Vendsyssel.

Potten fra heden

Mads Bisgaard, der er døbt Bisgaard Johansen, har heldigvis kunnet fortælle om omstændighederne ved fundet af jydepotten og om sin farfar, Niels Kristian Johansen, som fandt potten omkring 1900. Historien har derved vist sig samtidig at være en historie om hedens opdyrkning i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet.

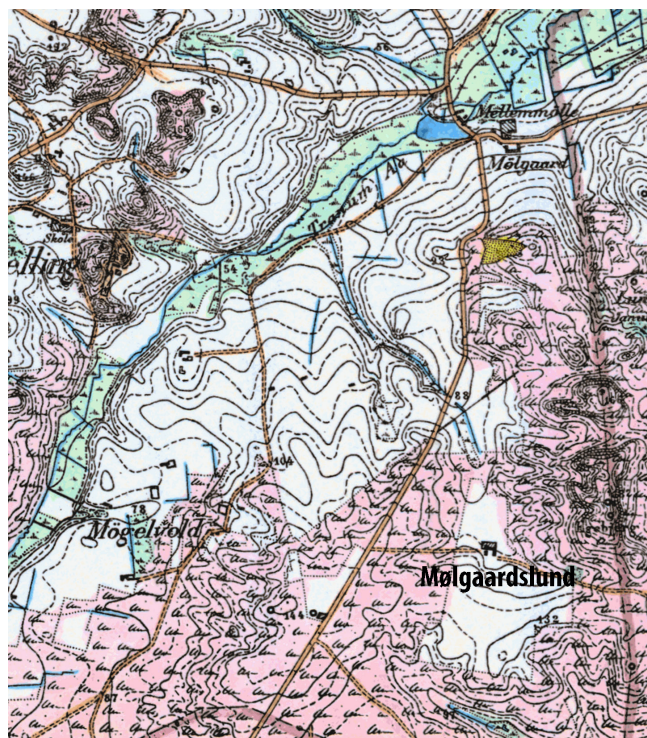

Mads Bisgaards farfar, Niels Kristian Johansen, og hans kone Kirstine gik formentlig til en fotografi i Broust, da de ville have taget dette foto. Farfaren døde i 1921, så billedet er senest fra dette år. Hustruen døde i 1928. Fotografi fra Karen og Mads Bisgaard.

1.april 1877 fik den 26-årige Niels Kristian Johansen skødet til en beskeden ejendom på Mølgaards Hede, sikkert et lille husmandssted, kaldet Kanalstedet efter en mand ved navn Anders Kanal. Her flyttede han ind sammen med sin kone Kirstine. På ejendommen, der tidligere havde hørt under herregården Kokkedal, kunne der kun holdes én ko, og så hørte der i øvrigt 92 tønder land hede, svarende til 50,7 ha, til stedet. Med sine bare hænder og et par stude begyndte Niels Kristian Johansen at opdyrke heden. Senere hentede han nogle mergelgravere i Himmerland, og disse landarbejdere hjalp ham med at omdanne hedejorden til frugtbar landbrugsjord. De steder, hvor heden ikke blev opdyrket, plantede man træer, som skulle vokse op og bryde vestenvinden. Omkring 1900 var Kanalstedet udbygget til en egentlig gård, som nu fik navnet Mølgaardslund. Til gården hørte en stor have med frugttræer. Mere hede blev i de kommende år inddraget til landbrugsjord, og i 1913-14 var der opdyrket jord til endnu en gård. Niels Kristian Johansen byggede derfor nyt ved Mølgaard, der lå noget nord for Mølgaardslund og tæt ved Tranum Å. Mølgaardslund blev solgt, og Niels Kristian Johansen og hans hustru Kirstine flyttede ind på den nye gård. I 1920 solgte

han Mølgaard for 60.000 kr., og ægteparret flyttede til Gravlev i Himmerland, hvor deres ældste søn, Niels Johansen, var landsbylærer og boede sammen med sin kone. Her døde Niels Kristian Johansen 70 år gammel i 1921 og hustruen 7 år senere. Han var en dygtig opdyrker af heden, og for dette arbejde modtog han i 1898 Sølvbægeret fra Hjørring Amts planteforening. I 1914 fik han tillige en sølvpokal fra Thisted Amt for opdyrkning og beplantning af heden, og i Kongenshus Mindepark for hedens opdyrkere, der ligger mellem Viborg og Herning, finder man hans navn på mindestenen over mænd fra Han Herred.

På dette kort udarbejdet mellem 1877 og 1899 ses Mølgaardslund stadig omgivet af megen hede (lyserøde områder). Ved Tranum Å ligger ejendommene Mølgaard og Mellemmølle.

Fra historiske kilder ved vi, at der allerede i 1610 fandtes en gård ved navn *Mølgaard* i Lerup sogn. I 1664 og 1688 er der i det samme sogn nævnt en *Mølgaardtz Mølle*, svarende til den senere kendte Mellemmølle. Navnet *Mølgaardtz Mølle* tyder på, at møllen i hvert fald i anden halvdel af 1600-tallet har tilhørt *Mølgaard*, og de to ejendomme har formentlig altid ligget tæt ved hinanden, som det ses på det viste kort. Eksistensen af ejendommene fortæller os også, at der i 1600-tallet var anvendelig landbrugsjord i området, og at ikke alt var hede. Senere har heden, sikkert godt hjulpet af sandflugten, givetvis bredt sig over endnu større områ-

Gården Mølgaardslund, fotograferet omkring 1905. I forgrunden ses en lade, og bag denne ligger selve stuehuset. Begge huse er strå-tækte. Fotografi fra Karen og Mads Bisgaard.

Mølgaard, formentlig fotograferet mellem 1915 og 1920. Stuehuset i forgrunden er grundmuret og med hårdt tag. I baggrunden ses gårdens vindmølle, som synes at stå mellem stuehuset og en stald eller lade med stråtag. Fotografi fra Karen og Mads Bisgaard.

der syd for Mølgaard. Mølgaard kendes tillige fra et historisk kort fra 1812, og den eksisterede stadig, da det viste kort blev udarbejdet mellem 1877 og 1899. Sammenholder man de historiske kilder og kort med Mads Bisgaards beretning om sin farfar, er det mest sandsynligt, at Niels Kristian Johansen omkring 1913-14 byggede en ny gård, hvor der allerede igennem flere hundrede år havde ligget en gård med navnet Mølgaard.

Det er som nævnt omkring 1900, at Niels Kristian Johansen eller måske hans yngste søn, Martin Johansen, ved opdyrkningen af heden ved Mølgaardslund eller Mølgaard fandt den nedgravede jydepotte. Den har været i familiens eje lige siden. Desværre ved vi ikke præcist, hvor på gårdenes jorder, at fundet blev gjort. Potten var hel, da den blev fundet, men den indeholdt ikke noget ud over hedejord, og det forhold må man undre sig over: Hvem

graver en tom potte ned på heden? Og har den oprindeligt været tom, da den blev sat ned? Op gennem historien har mange potten, kander og kar været gravet ned som beholdere for opsparede formuer. Krigstider har fået mange bekymrede folk til at grave deres smykker, sølvbægre, sølvskeer, mønter og meget andet ned for at forhindre, at plyndrende soldater fik fingre i dem. Kan det være, at jydepotten har været anvendt som beholder for en skat engang i perioden 1500- til 1700-tallet? I Nordjylland var i særdeleshed 1600-tallet præget af krigshandlinger, og landsdelen var besat af tyske, kejserlige tropper i 1627-29 samt af svenske tropper i 1644 og 1657-58. I det tilfælde, at jydepotten har rummet en skat, må vi kunne slutte, at ejermændene overlevede de urolige tider og kunne grave sin formue op igen. Men potten lod han stå.

Tak til Karen og Mads Bisgaard for jydepotten og denne familiehistorie. Jydepotten vil senere i en periode blive udstillet på Lindholm Høje Museet.